

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπό τίς εισηγήσεις πού παρουσιάστηκαν στό Συνέδριο πού ὀργάνωσε τό ΤΕΕ τόν περασμένο Φεβρουάριο μέ θέμα «Ἡ Βιομηχανία στήν Ἑλλάδα», τά Σύγχρονα Θέματα δημοσιεύουν τίς εισηγήσεις τῆς Ὁμάδας Ἐργασίας τῆς ΕΛΕΜΕΠ, τοῦ ΑΕΜ-ΕΛΕΜΕΠ καί τοῦ Ἀχιλ. Μητσοῦ.

Ἡ ἑλληνική βιομηχανία στό περιθώριο τῶν διεθνῶν ἐξελίξεων

Ὁμάδα ἐργασίας ΕΛΕΜΕΠ:

Ἀχιλλέας Γκέκας
Γιάννης Καλογήρου
Λευτέρης Παπαγιαννάκης

1. Εἰσαγωγή

Ἡ ἑλληνική βιομηχανία βρίσκεται σήμερα μπροστά σ' ἓν σταυροδρόμι. Σταυροδρόμι ἀποφασιστικῆς σημασίας μιά καί οἱ σημερινές τῆς ἐπιλογές θά δεσμεύσουν τή χώρα σέ μιά πορεία δυσκολομετάβλητη μεσοπρόθεσμα. Ἡ πρόκληση εἶναι διπλή:

● Ἀπ' τή μιά μεριά ἡ παγκόσμια διαρθρωτική κρίση πού ξεσπάει ἀνοιχτά ἀπ' τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70 καί δίνει τό ἐναυσμα μιάς σκληρῆς διαμάχης γιά τόν ἐπαναπροσδιορισμό τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καί τῆς παγκόσμιας «τάξης» πραγμάτων.

Ἐπὶ τὴν ἄλλη ἢ ἔνταξή μας στὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες τὴν τιμὴ ἀκριβῶς πού σχεδιάζουν τὴ δική τους βιομηχανική πᾶντηση στὴν κρίση.

Εἶναι βέβαια σαφές ὅτι τὸ συγκεκριμένο πλαίσιο πού δημιουργεῖ ἡ παγκόσμια κρίση ὑπάρχει ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἔνταξής μας στὶς Ε.Κ. Ἡ ἀντίδραση ὡστόσο καὶ ἡ ροσαρμογὴ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας στὶς νέες διεθνεῖς συνθήκες προδικάζει σέ σημαντικό βαθμὸ τὸν τρόπο ἐνσωμάτωσής ἡς στὰ πλαίσια τῆς κοινοτικῆς βιομηχανίας πού γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς βρισκεται ὑπὸ συνεχῆ ἀναδιάρθρωση.

Σέ ὅ,τι ἀκολουθεῖ ἀποβλέπουμε κατὰ κύριο λόγος στὴν ἀταγραφή τῶν πρόσφατων τάσεων πού στοιχειοθετοῦν τὴν ἀυθόρμητη» προοπτικὴ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Στὴ συνέπεια σχολιάζονται οἱ διεθνεῖς, ἰδιαίτερα οἱ κοινοτικὲς διαστάσεις τῆς προοπτικῆς αὐτῆς. Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι φυσικά οἱ ὀπτικὲς, ἀλλὰ ἡ διαφοροποίησή τους. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν νᾶζήτηση πρέπει νά ἔνταχθῶν οἱ συμπερασματικὲς μας ἀρατηρήσεις.

1. Πρόσφατες ἐξελίξεις στὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία

Προκαταρκτικά

Ἐν καὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἔνταγμένη στὸ διεθνὲς καπιταλιστικὸ σύστημα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού δημιουργήθηκε τὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος, ἡ «ἔσωτερικέωση» τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτυξιακῆς του δυναμικῆς ἔγινε μὲ ἰσχυρὸ ἄργὸ ρυθμὸ καὶ χωρὶς νά προκαλέσει, σέ ἐκτεταμένη κλίμακα, βίαιη ἀναταραχὴ στὶς προκαπιταλιστικὲς παραγωγικὲς καὶ κοινωνικὲς τῆς σχέσεις. Ἡ ἀγροτικὴ ἔξοδος στὴ χώρα ἡς πῆρε ἐκρηκτικὲς διαστάσεις μόνον μετὰ τὸ 2ο παγκόσμιο πόλεμο. Ἀκόμα καὶ κατὰ τὴν περίοδο πού ἀκολουθεῖ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, ἡ ἔνταση τῆς μεταποικιοτικῆς δραστηριότητος πού παρατηρεῖται συντελεῖται μὲ παράλληλη αὐξησὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, αὐξησὴ στὴν ἀπορρόφηση τῆς ἡοίας συμβάλλει ἡ ταυτόχρονη ὀλοκλήρωση τῆς ἀγροτικῆς μεταρρύθμισης.

Ἡ διευρυνεμένη ἀναπαραγωγὴ τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας (στὴ γεωργία, τὴ μεταποίηση ἢ τὴς ὑπηρεσίες) καὶ ἡ προσασία τῆς ἡπὸ τὸ Κράτος συνιστοῦν μιά ἀπὸ τὶς σταθερὲς τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας. Ἡ σταθερότητα αὐτῆ τῶν δομῶν καὶ κατὰ συνέπεια ἡ στενότητα καὶ ὁ κατακερματισμὸς τῆς ἀγορᾶς προσδιορίζουν τὴν ἐξέλιξη τῆς παραγωγικῆς μονάδας. Ἡ μεταποικιοτικὴ δραστηριότητα συγκεντρώνει μικρὸ μόνον μέρος τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ, ἐνῶ ἡ αὐξήσὴ τῆς εἶναι ἐκτατικὴ. Στηρίζεται δηλαδή στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν μικρῶν βιοτεχνικῶν μονάδων (μέση ἀπασχόληση 2 ἄτομα), ἀμνηλῆς παραγωγικότητος, πού συνυπάρχουν μὲ ἐλάχιστες μεγάλες μονάδες. Τὸ σύνολο ἐπιβιώνει λόγω τῆς σχετικῆς του ἡπομόνωσης ἀπὸ τὸ διεθνὴ του περιγύρου.

Ἀντίθετα κατὰ τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο ἡ ἑλληνικὴ οικονομία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ «ἀνοιγμά» τῆς στὴ διεθνὴ ἀγορὰ πού συνοδεύεται ἀπὸ ταχύρρυθμη οικονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἡκόμενη γρηγορότερη ἐκβιομηχάνιση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς.

2. Ἐντατικοποίηση καὶ συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς.

Ἐπὶ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '50 ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία περνάει βαθμιαία σέ περίοδο ἔντατικῆς ἀνάπτυξης. Μεταξὺ 1962-77 ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξησῆς τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι 9,0% (4,1% στὴν ΕΟΚ) καὶ ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὴν αὐξησὴ τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας (7,4%) καὶ πολὺ λιγότερο στὴν αὐξησὴ τῆς ἀπασχόλησης (3,3%) (4,3% καὶ -0,5% ἀντίστοιχα στὴν ΕΟΚ).

Πράγματι, ἡ αὐξησὴ τῆς παραγωγῆς προέρχεται ὀλοένα περισσότερο ἀπ' τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῶν παραγωγικῶν μονάδων παρά ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸ τους. Ἡ μακροχρόνια τάση συνεχοῦς αὐξησῆς τῶν μεταποικιοτικῶν μονάδων κἀμπεται γιὰ πρώτη φορὰ κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '50, ὁ ἀριθμὸς τους σταθεροποιεῖται κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '60 καὶ ἀρχίζει νά μειώνεται μόλις στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Στὴν πραγματικότητα σταθεροποιεῖται καὶ ἀρχίζει νά μειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν βιοτεχνικῶν μονάδων (ἀπασχόληση μικρότερη ἀπὸ 10 ἄτομα - μέσος ὀρος 2) ἐνῶ αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν μεγαλύτερων μονάδων (μέση ἀπασχόληση 45 ἄτομα τὸ 1974) πού συνθέτουν τὴν «μείζονα» βιομηχανία καὶ πού συγκεντρώνουν γρήγορα τὸν κύριο ὀγκο τῆς συνολικῆς παραγωγῆς καὶ ἀπασχόλησης (81% καὶ 78% ἀντίστοιχα τὸ 1974). Ἀκόμα ταχύτερη εἶναι ἡ αὐξησὴ τῶν μονάδων πού ἀπασχολοῦν πάνω ἀπὸ 30 ἄτομα καθὼς καὶ τοῦ «εἰδικοῦ βάρους» τους πού ἀντιπροσωπεύει τὸ 1974 τὸ 69% τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ 59% τῆς ἀπασχόλησης στὸ σύνολο τῆς βιομηχανίας ἢ τὸ 85% καὶ 73% ἀντίστοιχα στὸ σύνολο τῆς μείζονος βιομηχανίας.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ δείγμα (μονάδες μὲ ἀπασχόληση πάνω ἀπὸ 30 ἄτομα) ταυτίζεται οὐσιαστικά μὲ τὸ σύνολο τῶν μετοχικῶν (ΑΕ+ΕΠΕ) βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς, πού στὸ διάστημα 1959-77 αὐξάνονται 5,5 φορές, ἀποτελοῦν σήμερα τὸν πρνονομιούχο χῶρο παραγωγῆς καὶ συσώρευσης τοῦ κεφαλαίου (ἐκτός ἀπὸ τὸ 85% τῆς παραγωγῆς συγκεντρώνουν καὶ τὸ 90% τῶν παγίων κεφαλαίων τῆς μείζονος βιομηχανίας), συνθέτουν τὴν πραγματικὴ εἰκόνα τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ προσδιορίζουν τὶς ἐξελίξεις τῆς. Σ' αὐτὲς θά συγκεντρωθεῖ κυρίως ἡ προσοχή μας στὴ συνέχεια.

3. Ἐπένδυση

Ἡ γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας μέχρι τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70 (περίπου 7% τὸ χρόνο) στηρίχθηκε στὴν ἀκόμα ταχύτερη αὐξησὴ τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων (περίπου 11-12% τὸ χρόνο) πού ἔφτασαν νά ἀπορροφῶν πάνω ἀπὸ τὸ 25% τοῦ ΑΕΠ τῆς χώρας. Μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ αὐξήθηκαν καὶ οἱ ἐπενδύσεις στὴ βιομηχανία ἀλλὰ ἀντιπροσώπευαν μόνον τὸ 12% περίπου τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων ἢ τὸ 3% τοῦ ΑΕΠ, ποσοστὸ πολὺ χαμηλὸ σέ σύγκριση μὲ τὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς ἢ νοτιο-εὐρωπαϊκὲς χώρες (6-7% τοῦ ΑΕΠ τους). Ὡστόσο, λόγω τοῦ ἀρχικά πολὺ χαμηλοῦ ἐπιπέδου τῆς ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἀναπτύχθηκε μὲ ὑψηλὸ συγκριτικὰ ρυθμὸ (περίπου 11%).

Ὁ κύριος ὀγκος τῶν βιομηχανικῶν ἐπενδύσεων πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὶς μετοχικὲς ἐπιχειρήσεις. Πράγματι, στὸ διάστημα 1958-73, τὸ ἀκαθάριστο πάγιο κεφάλαιο τῶν ἐπιχειρή-

σεων αυτών αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 15,6% και αντιπροσωπεύει το 90% των παγίων κεφαλαίων της μείζονος βιομηχανίας έναντι 42% το 1958.

Μέ το ξέσπασμα της κρίσης ή ελληνική οικονομία αναπτύσσεται με επιβραδυνόμενο ρυθμό ενώ η γενική στασιμότητα των επενδύσεων προδικάζει μηδενική ανάπτυξη του ΑΕΠ. Ειδικότερα στον τομέα της μεταποίησης οι ιδιωτικές επενδύσεις στο διάστημα 1974-78 μειώνονται με μέσο ρυθμό 6% το χρόνο, σε σταθερές τιμές.

Η επενδυτική στασιμότητα είναι βέβαια, στο σύνολό της, ένα εξόφθαλμο επικίνδυνο (αν και διεθνές) φαινόμενο. Περισσότερο όμως επικίνδυνη είναι η ταυτόχρονη αναδιάρθρωση των επενδύσεων που ύποκρύπτει. Γιατί η στασιμότητα αυτή δεν είναι ένα ομοιογενές φαινόμενο. Αντίθετα, εντοπίζεται σε όρισμένα τμήματα του παραγωγικού μας συστήματος, όπου η επενδυτική δραστηριότητα είναι εξαιρετικά ύποτονη, ενώ τα παραγωγικά κεφάλαια συνωθούνται σε άλλες περιοχές του συστήματος. Οι τάσεις δε αυτές καθώς και οι άμεσες επιπτώσεις τους τόσο στη διάρθρωση της παραγωγής όσο και σ' εκείνη των εξαγωγών προδικάζουν την αυριανή δυναμική του παραγωγικού και της διεθνής του θέσης. Γι' αυτό, είναι αναγκαίο να απασχολήσουν την προβληματική μας.

Είναι γνωστό ότι η ταχύρρυθμη εκβιομηχάνιση της χώρας μέχρι την εκδήλωση της κρίσης θεμελιώθηκε σε μία ομάδα κλάδων (μεταλλουργία, καουτσούκ, χημικά πετρελαιοειδή) σχετικά «νέων» για τη χώρα, οι οποίοι συχνά ονομάστηκαν «στρατηγικοί», «ήγεμονικοί», «κλειδιά»... Έτσι δε στερείται σημασίας το γεγονός ότι η επενδυτική στασιμότητα στην ελληνική βιομηχανία εντοπίζεται ακριβώς σ' αυτούς τους κλάδους. Πράγματι, απ' τις αρχές της δεκαετίας του '70, την αργόρρυθμη τώρα εκβιομηχάνιση στηρίζουν κλάδοι «παραδοσιακοί» όπως: ύφαντουργικά, μη μεταλλικά δομικά, προϊόντα από μέταλλο. Στο επίπεδο των μετοχικών βιομηχανικών εταιρειών η ομάδα των «στρατηγικών» κλάδων απορροφά το 40% του συνόλου των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην περίοδο 1958-73 αλλά μόνο το 21,5% στην περίοδο 1973-77. Αντίθετα η ποσοστιαία συμμετοχή της δεύτερης ομάδας «παραδοσιακών» κλάδων αυξάνει από 29% σε 42% αντίστοιχα.

Ειδικότερα στην περίοδο 1973-77, η απόλυτη καθαρή αύξηση (μετά από αποσβέσεις) των παγίων κεφαλαίων είναι σε τρέχουσες τιμές μόλις 3% για τα πετρελαιοειδή, 25% για τη μεταλλουργία, 68% για τα χημικά, ενώ κυμαίνεται μεταξύ 150-300% για τους κλάδους της δεύτερης ομάδας (127% για το σύνολο της βιομηχανίας). Είναι αυτόνοτο πώς τα τελευταία χρόνια και σε σταθερές (αποπληθωρισμένες) τιμές, στους κάποτε «στρατηγικούς» κλάδους πραγματοποιείται αποεπένδυση! Το κέντρο βάρους των λιγοστών επενδύσεων μετατοπίζεται στους «παραδοσιακούς» κλάδους όπου συγκεντρώνεται και ο κύριος όγκος των νέων μετοχικών εταιρειών.

Παράλληλα, σχετική βελτίωση αλλά σε πολύ χαμηλά επίπεδα, εμφανίζει και ο κλάδος παραγωγής μηχανών (μη ηλεκτρικών) του οποίου η συμμετοχή στη συνολική βιομηχανική επένδυση από 1% στην περίοδο 1958-73 φτάνει το 1,4% στην περίοδο 1973-77. Μαζί δε με τους κλάδους παραγωγής ηλεκτρικών μηχανών-συσκευών και μεταφορικών μέσων (που

συμμετέχουν στην παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών αν και η παραγωγή τους αφορά κυρίως σε διαρκή καταναλωτικά αγαθά) ή αντίστοιχη συμμετοχή αυξάνει από 10% σε 14%.

4. Παραγωγή και εξαγωγές

Οι επιπτώσεις από τις παραπάνω ανακατατάξεις είναι κίολας έκδηλες τόσο στο επίπεδο της παραγωγής όσο και σε εκείνο των εξαγωγών.

Στό συνολικό ΑΕΠ της βιομηχανίας και σε σταθερές τιμές ή συμμετοχή της ομάδας των «στρατηγικών» κλάδων που αναφέρθηκαν ενώ αυξήθηκε από 6,5% το 1958 σε 19,2% το 1973 υποχώρησε το 1977 στο 17,9%. Αντίθετα, η συμμετοχή ύφαντουργικών και μη μεταλλικών δομικών, υποχώρησε αρχικά από 38,1% σε 31,6%, αυξήθηκε στη συνέχεια σε 35,8% (στις αντίστοιχες χρονολογίες).

Στό σύνολο των βιομηχανικών εξαγωγών (που αντιπροσωπεύει σήμερα πάνω απ' το 70% των ελληνικών εξαγωγών) η συμμετοχή της πρώτης ομάδας κλάδων περιορίστηκε από 47% το 1969 σε 33% το 1978. (άλλα από 45% σε 22% χωρίς τα πετρελαιοειδή των οποίων η συμμετοχή αυξάνεται αντίστοιχα από 2% σε 11% λόγω της απότομης αύξησης των τιμών αλλά και της χρονικής υστέρησης στην αξιοποίηση των τελευταίων επενδύσεων - Πετρόλα, Μοιο-οί- που ολοκληρώθηκαν μόλις το 1974). Αντίθετα η συμμετοχή της ομάδας των παραδοσιακών κλάδων αυξήθηκε από 24% το 1969 σε 41% το 1978.

Ειδικότερα στο σύνολο των εξαγωγών βασικών βιομηχανικών προϊόντων (όπου δεν περιλαμβάνονται πετρελαιοειδή, επεξεργασμένα τρόφιμα και ήμικατεργασμένα προϊόντα) η συμμετοχή τεσσάρων χαρακτηριστικών προϊόντων της πρώτης ομάδας (άλουμινιο, νικέλιο, σιδηρόφυλλα, αντικροτικά) μειώνεται στο διάστημα 1970-78 από 53% σε 13% ενώ η συμμετοχή δύο χαρακτηριστικών προϊόντων της δεύτερης ομάδας (ύφαντουργικά και τοιμέντα) αυξάνεται από 18% σε 47% αντίστοιχα και μαζί με τα προϊόντα από μέταλλο από 22,5% σε 57%!

Στην περίπτωση των κλάδων παραγωγής κεφαλαιουχικού εξοπλισμού (με τις επιφυλάξεις που αναφέρθηκαν) παρατή σχετικά βελτίωση της επενδυτικής τους δραστηριότητας ή συμμετοχή τους στο ΑΕΠ της βιομηχανίας είναι σταθερή και μάλλον φθίνουσα. Στο σύνολο των βιομηχανικών εξαγωγών η συμμετοχή τους είναι αυξουσα αλλά σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

5. Κλαδικές εξελίξεις

Περισσότερο αναλυτική προσέγγιση των παραπάνω τάσεων αποκαλύπτει ένα φαινόμενο σχετικά καινούριο για την ελληνική βιομηχανία. Το ενδιαφέρον φαινόμενο της διάβρωσης της αρχικής διπολικότητας, της παράλληλης δηλαδή συνύπαρξης δύο στεγανών τομέων με προκαθορισμένους και άνισους ρόλους: ο ένας σύγχρονος και εξωστρεφής, ο άλλος παραδοσιακός και έσωστρεφής.

Πράγματι, ενώ η συμμετοχή της ομάδας των «στρατηγικών» και σύγχρονων κλάδων στο σύνολο των βιομηχανικών εξαγωγών μειώνεται, η εξωστρέφεια της βιομηχανίας συνεχίζει να αυξάνει: Το ποσοστό της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής που εξάγεται από 2% το 1963 φτάνει το 11% το 1973 και ξεπερνάει το 15% σήμερα. Ακόμα περισσότερο, η φθίνουσα

έξαγωγική συμμετοχή των κλάδων αυτών δεν οφείλεται μόνο στην παραγωγική τους στασιμότητα σε σύγκριση με άλλους κλάδους αλλά συχνά και στην απόλυτη μείωση της εξωστρέφειας τους.

Τό παράδειγμα του πολυσυζητημένου αλουμινίου είναι εδώ τό πιό προχωρημένο και ένδεικτικό των δυνατοτήτων αλλά και των συγχύσεων πού υπάρχουν. Τό 1976 έξάγεται τό 85% τής παραγωγής (72.000 Τ/χρόνο)· τό 1978 έξάγεται μόνο 54% τής διπλάσιας τώρα παραγωγής (145.000 Τ/χρόνο). Πράγματι σήμερα τό 92% τής άρχικης ή τό 46% τής σημερινής ή τό 77% τής πρόσθετης παραγωγής μεταποιείται μέσα στη χώρα. Καί πρέπει νά σημειωθεί πώς ή ταχύτητα αναπτυσσόμενη έγχώρα βιομηχανία μεταποίησης του αλουμινίου διαθέτει ήδη διπλάσια δυναμικότητα από τήν παραγωγή της και σε συνθήκες πλήρους λειτουργίας είναι σε θέση νά απορροφήσει τό σύνολο τής παραγωγής αλουμινίου. Μέ δεδομένα δέ τή χαμηλή σήμερα έσωτερική κατανάλωση αλουμινίου (έκτός άπ' τόν οίκοδομικό τομέα) καθώς και τίς έξαγωγικές δυνατότητες του κλάδου, ή προοπτική νά μετατραπεί ή χώρα σύντομα σε εισαγωγέα αλουμινίου δέν είναι καθόλου έξωπραγματική όπως έμοιαζε στά μέσα τής δεκαετίας του '60. Άνάλογες, αλλά σε μικρότερη κλίμακα, τάσεις παρατηρούνται και στη χαλυβουργία πλατέων προϊόντων.

Άλλά ενώ κλάδοι πεισματικά χαρακτηρίζονται «έξωστρεφείς» ένσωματώνονται βαθμιαία στό έγχώριο παραγωγικό σύστημα, ή συνεχιζόμενη αύξηση τής έξωστρέφειας τής ελληνικής βιομηχανίας στηρίζεται ολοένα περισσότερο στην αυξανόμενη έξωστρέφεια παραδοσιακά έσωστρεφών κλάδων.

Τό 1967 ή βιομηχανία μεταποίησης του αλουμινίου έξάγει τό 20% τής συνολικής παραγωγής της (13.000 Τ/χρόνο)· τό 1977 έξάγει τό 41% τής πενταπλάσιας τώρα παραγωγής της (62.000 Τ.). Στην αυξανόμενη έξωστρέφεια τής έγχώριας μίνι-χαλυβουργίας (έπιμήκη προϊόντα) οφείλεται ή αύξηση από 16% τό 1971 σε 40% περίπου τό 1976 του λόγου έξαγωγές/ παραγωγή για τό σύνολο τής χαλυβουργίας, παρά τό γεγονός ότι αυξάνει ταυτόχρονα τό μέρος των συνολικών έγχωριών αναγκών, σε χαλυβουργικά προϊόντα (κυρίως λαμαρίνες), πού καλύπτεται μέ εισαγωγές (1971: 46%, 1976: 55%).

Τό πιό χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα είναι αυτό του τοιμέντου. Τό 1973 ή παραγωγή φτάνει τά 6,5 έκ.ατ. Τ και μέχρι τότε τό ποσοστό της πού έξάγεται κυμαίνεται μεταξύ 5-6%. Τό 1978 ή ταχύτητα αναπτυσσόμενη έγχώρα παραγωγή φτάνει τά 11,5 έκ.ατ. Τ. από τά όποία τό 43% έξάγεται. Τό 90% δηλαδή τής πρόσθετης παραγωγής απορροφήθηκε από τήν έξωτερική (κυρίως άραβική) άγορά! Τό 1978 και σε απόλυτες ποσότητες ή Έλλάδα είναι ό δεύτερος μετά τήν Ίσπανία έξα-

γωγείας τοιμέντου στην Ευρώπη. Την ίδια χρονιά και σε σχετική μεγέθη (κατά κάτοικο) ή Ελλάδα είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός και εξαγωγέας τοιμέντου στην Ευρώπη (και στον κόσμο) με μεγάλη απόσταση από τη δεύτερη Ισπανία (παραγωγή: 1237 έναντι 859 kg/κάτοικο, εξαγωγή: 532 έναντι 261 kg/κάτοικο).

Ανάλογες τάσεις εκδηλώνονται και στην ύφαντουργία που τό 1974 εξάγει ήδη τό 18% της συνολικής της παραγωγής. Είναι ένδεικτικό τό γεγονός πώς ενώ στό διάστημα 1959-77 οι μετοχικές επιχειρήσεις του κλάδου αυξάνουν από 67 σε 400, ή αύξηση κατά 333 επιχειρήσεις κλιμακώνεται: 1959-65:92, 1965-71:31 και 1971-77: 210 (μόνο τό 1977 ιδρύθηκαν 76 νέες επιχειρήσεις, περισσότερες δηλαδή από όσες υπήρχαν τό 1959)

Οί πρόσφατες αυτές εξελίξεις έχουν και τίς θετικές αλλά και τίς αρνητικές τους πλευρές. 'Απ' τή μιά μεριά φανερώουν την αυξανόμενη δυναμική της εγχώριας παραγωγής τόσο σε ότι αφορά στην βαθμιαία απορρόφηση και ολοκληρωμένη αξιοποίηση αρχικά εξωστρεφών δραστηριοτήτων, όσο και σε ότι αφορά στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων που ανοίγονται στη διεθνή αγορά, με ευνοϊκές επιπτώσεις τόσο στό εμπορικό και συναλλαγματικό ισοζύγιο της χώρας, όσο και στό επίπεδο της απασχόλησης (λόγω μεγαλύτερης απορροφητικότητας σε εργασία των «παραδοσιακών» κλάδων).

Από την άλλη μεριά όμως φανερώουν και τόν περιορισμένο όριζοντα της δυναμικής αυτής. Έτσι, ενώ ή αξιοποίηση του εγχώριου θωξίτη ολοκληρώνεται με τή μεταποίηση του αλουμινίου, ή παραγωγή προϊόντων αλουμινίου είναι σχεδόν αποκλειστικά προσανατολισμένη σε άλλα προφιλέ χαμηλής τεχνολογίας και γι' αυτό άλλωστε τό 67% των εξαγωγών της προσορίζεται για τίς αραβικές χώρες και μόνο τό 27% στην απαιτητική αγορά της ΕΟΚ. 'Η ανάπτυξη και ή εξαγωγική στροφή της παραγωγής ύφαντουργικών προϊόντων συμβάλλει στό να αξιοποιηθεί πλήρως τό εγχώριο μπαμπάκι, τό 60% όμως των εξαγωγών της αφορά σε βαμβακερά νήματα που θά επανεισαχθούν ενσωματωμένα σε ύψηλης τεχνολογίας «έπώνυμα» ευρωπαϊκά ύφαντουργικά προϊόντα. Συμπεριφορά ανάλογη με εκείνη των χωρών της νοτιοανατολικής 'Ασίας οι όποιες διαθέτουν τόν ίδιο σύγχρονο εξοπλισμό αλλά δέκα φορές μικρότερα ήμερομίσθια. Οί έντυπωσιακές εξαγωγικές επιδόσεις στη βιομηχανία του τοιμέντου επιτρέπει την αξιοποίηση εγχωρίων ορυκτών. 'Όμως οι χώρες-πελάτες της αυξάνουν γρήγορα τή δική τους παραγωγή. Τό 1977 4,0 εκατ. τόνοι ελληνικού τοιμέντου (90% των συνολικών εξαγωγών τοιμέντου) κάλυψαν τό 20% των αντίστοιχων εισαγωγών (20 εκ. Τ) των χωρών που τό απορρόφησαν. Μεταξύ 1977-79, οι ίδιες χώρες αύξησαν τή παραγωγική τους δυναμικότητα σε τοιμένο κατά 20 εκ. Τ. Και παρά τίς δραχμυπρόθεσμες δυσκολίες πλήρους αξιοποίησεως της δυναμικότητας αυτής, προδιαγράφονται μακροπρόθεσμα οι δυσκολίες που θά αντιμετωπίσει ή ελληνική βιομηχανία τοιμέντου.

Τά τεχνολογικά άλματα είναι επικίνδυνα και προϋποθέτουν μακροπρόθεσμες και διαφορετικής ποιότητας στρατηγική που δέν φαίνεται ότι μπορούν να συλλάβουν και να πραγματοποιήσουν οι μέχρι σήμερα υπεύθυνοι (ιδιωτικοί φορείς-κράτος) για τή πορεία της ελληνικής βιομηχανίας. 'Ωστόσο ή τεχνολογική αναβάθμιση της εγχώριας παραγωγής τόσο στην

περίπτωση του αλουμινίου (είδη οικιακού εξοπλισμού και συσκευασίας, μέρη μηχανών και μεταφορικών μέσων...) όσο και εκείνες της χαλυβουργίας (ειδικοί χάλυδες, ναυπηγική λαμαρίνα, άμεση άναγωγή σιδηρομεταλλεύματος...), της ύφαντουργίας («έπώνυμα» τελικά προϊόντα) και της τοιμεντοβιομηχανίας (όργάνωση και μερική παραγωγή εργοστασίων τοιμέντου...), είναι μέσα στις δυνατότητες της ελληνικής βιομηχανίας. Με τήν προϋπόθεση φυσικά ταυτόχρονης προσπάθειας στον τομέα της παραγωγής κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και τεχνολογίας. Στόν τομέα αυτό ή καθυστέρηση της εγχώριας παραγωγής είναι έντυπωσιακή. 'Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι τό μέρος των συνολικών εγχώριων άναγκών που καλύπτεται από εισαγωγές αυξάνει στην περίπτωση των μή ηλεκτρικών μηχανών από 56% τό 1960 σε 82% τό 1971, ενώ στην περίπτωση των ηλεκτρικών μηχανών από 30% σε 75% αντίστοιχα.

6. Φορείς

Χρειάζεται να έπισημάνουμε τό γεγονός ότι οι πρόσφατες εξελίξεις στην ελληνική βιομηχανία συντελούνται με κύρια εϋθύνη του ελληνικού κεφαλαίου.

Είναι γνωστό ότι κατά τή δεκαετία του '60 με τό βαθμιαίο άνοιγμα της χώρας στη διεθνή αγορά, ή αναδιάρθρωση της ελληνικής βιομηχανίας και ή μετατόπιση του κέντρου βάρους προς τούς κλάδους παραγωγής σημαντικών ενδιάμεσων αγαθών, πραγματοποιήθηκε υπό τήν ήγεμονία του διεθνούς κεφαλαίου (του νόμου 2687/53). Στη συνέχεια όμως, με τή βαθμιαία εκδήλωση της κρίσης, ή σχετική σημασία του διεθνούς κεφαλαίου, ιδιαίτερα του ξένου, αρχίζει να εξασθενίζει και ή πρωτοβουλία περνάει στό εγχώριο κεφάλαιο που συγκεντρώνει τή δραστηριότητα του κατά κύριο λόγο στους, σχετικά έκουγχρομένους και περισσότερο εξωστρεφείς τώρα «παραδοσιακούς» κλάδους.

Πράγματι, ενώ ο κύριος όγκος (τό 70% περίπου του συνόλου) του διεθνούς κεφαλαίου που εισρέει στη χώρα προσανατολίζεται σταθερά στη βιομηχανία, ή συμμετοχή του στη συνολική βιομηχανική επένδυση περιορίζεται από 33% κατά τήν τριετία 1963-65, σε 10% περίπου τήν τριετία 1969-71. Στό επίπεδο των μετοχικών εταιρειών ή ίδια αναλογία (κεφάλαια του 2687/53 προς άκαθάριστη αύξηση παγίων κεφαλαίων) ενώ αυξάνει από 10% στό διάστημα 1960-62, σε 22% στό διάστημα 1962-66, περιορίζεται στη συνέχεια σε 10% μεταξύ 1966-71 και 9% μεταξύ 1971-75. Ταυτόχρονα δέ διαφοροποιείται και ο κλαδικός προσανατολισμός του διεθνούς κεφαλαίου που επενδύεται στη βιομηχανία. Έτσι από τό σύνολο του τελευταίου οι «στρατηγικοί» κλάδοι που προαναφέρθηκαν (καουτσούκ-χημικά-πετρελαιοειδή και μεταλλουργία) απορροφούν τό 76% μεταξύ 1953-70 αλλά μόνο τό 51% μεταξύ 1971-79 (πολύ λιγότερο μετά τήν ολοκλήρωση των δύο διύλιστηρίων τό 1973-74) ενώ αυξημένα ποσοστά απορροφούν τά ύλικά μεταφορών (άπό 6,5% σε 18,2% αντίστοιχα), οι ηλεκτρικές συσκευές (άπό 2,6% σε 11,7%) αλλά και τυπικά «παραδοσιακοί» κλάδοι: τρόφιμα-ποτά-ύφαντουργία-ένδυση-ύπόδηση (άπό 5,6% σε 9,7%).

'Η φθίνουσα σημασία και ή κλαδική αναδιάρθρωση του διεθνούς κεφαλαίου στό επίπεδο των επενδύσεων αντικατοπτρίζεται φυσικά και στό επίπεδο της παραγωγής και των εξα-

γωγών της βιομηχανίας. Στο επίπεδο των μετοχικών εταιρειών ή συμμετοχή των εταιρειών, όπου το διεθνές κεφάλαιο είναι πλειοψηφικό (στά μετοχικά κεφάλαια), στο συνολικό ενεργητικό όλων των εταιρειών, μειώνεται από 31,5% τό 1970 σε 28,6% τό 1975. Όμως η μείωση αυτή είναι ιδιαίτερα αισθητή στους κλάδους καουτσούκ-χημικά-μεταλλουργία- προϊόντα από μέταλλο, ενώ αντίθετα παρατηρείται αύξηση στους κλάδους: πετρελαιοειδή, υλικά μεταφορών, ηλεκτρικές συσκευές, όπως και στους: τρόφιμα - ποτά - ύφαντουργία - ένδυση, υπόδηση, αλλά σε χαμηλά επίπεδα.

Τά παραπάνω φαινόμενα συνδέονται και με την αναδιάρθρωση του διεθνούς κεφαλαίου ως προς την προέλευσή του. Με την αισθητή δηλαδή υποχώρηση της σχετικής σημασίας των αμερικανικών και γαλλικών κεφαλαίων (καουτσούκ - χημικά - μεταλλουργία) και την αντίστοιχη αύξηση της σχετικής σημασίας των γερμανικών κεφαλαίων (ηλεκτρικές συσκευές) αλλά κυρίως του ελληνικού έφοπλιστικού κεφαλαίου (πετρελαιοειδή, ναυπηγεία). Πρέπει πάντως να σημειωθεί πως η έξασθένιση της άμεσης συμμετοχής του διεθνούς κεφαλαίου στην εγχώρια βιομηχανική παραγωγή συνεχίζεται και μετά τό 1975, ιδιαίτερα μετά την απόκτηση πλειοψηφικής συμμετοχής από τό ελληνικό δημόσιο σε μερικές από τις μεγαλύτερες παραγωγικές μονάδες όπως: τά διύλιστήρια Άσπροπύργου, ή Hellenic Steel, τό Νέωριον Σύρου, ή Στάγιερ, οι βιομηχανίες του ήμιου Άνδρεάδη (φωσφορικά λιπάσματα Καβάλας, ναυπηγεία Έλευσίνας...).

Ανάλογα, στο σύνολο των εξαγωγών των μετοχικών βιομηχανικών εταιρειών ή συμμετοχή των παραπάνω «διεθνών» εταιρειών μειώνεται από 60% τό 1971 σε 50% τό 1973 και 34% τό 1977. Η μείωση δέ αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στις καθαρά «ξένες» εταιρείες (χωρίς αυτές που έλέγχονται από τό ελληνικό έφοπλιστικό κεφάλαιο) των οποίων ή συμμετοχή μειώνεται από 40% τό 1971 σε 27% τό 1977). Η φθίνουσα συμμετοχή των τελευταίων είναι ιδιαίτερα αισθητή στο καουτσούκ, στά χημικά, στή μεταλλουργία, στά πετρελαιοειδή (όπου κυριαρχεί τό έφοπλιστικό κεφάλαιο) αλλά και σε κλάδους όπως οι ηλεκτρικές συσκευές, τά τρόφιμα, ή ύφαντουργία και ή ένδυση-υπόδηση, όπου ή συμμετοχή του ξένου κεφαλαίου ήταν αύξουσα στο επίπεδο της παραγωγής και των επενδύσεων. Είναι λοιπόν φανερό ότι όχι μόνο ή σχετική σημασία του ξένου κεφαλαίου μειώνεται αλλά και ότι οι νέοι παραγωγικοί προσανατολισμοί του τελευταίου προσδιορίζονται σε συνάρτηση με τις ανάγκες της έσωτερικής αγοράς.

Δέν πρέπει τέλος να περάσει άπαρατήρητο τό γεγονός ότι ενώ ή παρουσία του διεθνούς κεφαλαίου γενικά είναι φθίνουσα, αύξουσα είναι αντίθετα ή παρουσία του ελληνικού έφοπλιστικού κεφαλαίου. Κατά τό διάστημα 1970-75 στή συνολική αύξηση του ενεργητικού των εταιρειών που έλέγχονται από τό διεθνές κεφάλαιο, τό έφοπλιστικό συμμετέχει με 47% και τό 1975 έλέγχει τό 38% του συνολικού ενεργητικού των παραπάνω εταιρειών (τά αντίστοιχα ποσοστά είναι 21% και 24% αντίστοιχα για τά κοινοτικά κεφάλαια 12% και 21% για τά αμερικανικά). Υπό την πίεση των διεθνών εξελίξεων στο χώρο της ναυτιλίας και της ένταξης της χώρας στήν ΕΟΚ ή επιχειρηματική δραστηριότητα του έφοπλιστικού κεφαλαίου στήν Ελλάδα αυξάνει. Έτσι τό ποσοστό της μεταφορικής δυναμικότητας του στόλου του που βρίσκεται υπό ελληνική σημαία ενώ κυμαί-

νεται γύρω στο 40% κατά τη δεκαετία του '60, ανεβαίνει στο 50% τό 1975 και στο 80% σήμερα. Ταυτόχρονα ή εγχώρια δραστηριότητά του διαφοροποιείται: βιομηχανία, τουρισμός, τράπεζες, ασφάλειες... Ωστόσο, ή σημαντική παρουσία του στή βιομηχανία προσανατολίζεται κατά 80% μόνο σε δύο κλάδους: διύλιστήρια και ναυπηγεία που συνδέονται στενά με τις καθαρά έφοπλιστικές του δραστηριότητες. Δέν ολοκληρώνεται προς τά μετόπισθεν των κλάδων αυτών (κεφαλαιουχικός έξοπλισμός, χαλυβουργία...) άν και ό «ελεύθερος» χώρος δέν λείπει.

7. Ο ρόλος του κράτους

Τό μικρό ποσοστό του ΑΕΠ που διοχετεύτηκε σε βιομηχανικές επενδύσεις (3% περίπου) δέν οφείλεται άσφαλώς στήν άνυπαρξία εγχώριων χρηματοδοτικών πόρων. Η έσωτερική άποταμίευση κυμάνθηκε σε ύψηλά επίπεδα και από 14% του ΑΕΠ τό 1963 έφτασε στο 24% τό 1973. Η περιορισμένη άπορροφητικότητα σε κεφάλαια της ελληνικής βιομηχανίας φαίνεται να προσδιορίζεται τόσο από την ίδια της τη διάρθρωση όσο και από τους μηχανισμούς χρηματοδότησης και κινήτρων που διαμόρφωσε ή πολιτική πρακτική του ελληνικού κράτους.

α. Χρηματοδότηση

Είναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ότι οι βιομηχανικές επενδύσεις δέν άπορρόφησαν παρά μόλις τό 25% της ιδιωτικής άποταμίευσης στήν περίοδο 1965-74 (19% στήν περίοδο 1955-64) και άντιστοιχούσαν μόλις στο 40% της συνολικής χρηματοδοτικής ικανότητας του εγχώριου τραπεζιτικού συστήματος.

Έτσι, ενώ ή εγχώρια κεφαλαιαγορά είναι πρακτικά άνυπαρκτη και οι ειδικευμένες τράπεζες επενδύσεων δέν καλύπτουν πάνω από 10-15% της συνολικής τραπεζικής πίστης, τό κύριο βάρος της χρηματοδότησης έφεραν οι έμπορικές τράπεζες που με τά δικά τους κριτήρια εύνοούν τις βραχυπρόθεσμες πιστώσεις. Στήν πραγματικότητα οι πιστώσεις αυτές καταλήγουν σε έμμεση και πολύ άσφαλή χρηματοδότηση του έμπορίου.

Άλλά και οι μικρές οικογενειακού τύπου επιχειρήσεις δέν εύνοούν τη διεύρυνση της κοινωνικής τους βάσης. Τά περιορισμένα όμως δικά τους κεφάλαια δέν επιτρέπουν εύρύτατη χρηματοδότηση μιά και ή σχέση ίδια κεφάλαια προς ύποχρεώσεις δέν μπορεί να ξεπεράσει τό λόγο 3:7. Πράγματι, τόσο τά συνολικά όσο και τά πάγια κεφάλαια ανά επιχείρηση, στήν περίοδο 1958-73 αύξήθηκαν με μέσους ρυθμούς πολύ χαμηλούς: 4,5% και 3,1% αντίστοιχα. Η περιορισμένη άπορροφητικότητα των επιχειρήσεων αυτών είναι ιδιαίτερα αισθητή σε ότι άφορā τά μακροπρόθεσμα κεφάλαια που προϋποθέτουν επενδυτικά σχέδια τά όποια ξεπερνάνε τις δυνατότητες ή τις φιλοδοξίες τους.

Οι βιομηχανικές μετοχικές επιχειρήσεις στήριξαν την ανάπτυξη τους κυρίως στις «δικές τους» δυνάμεις. Έτσι στο διάστημα 1959-76 τό 45% των συνολικών ή τό 67% των άκαθαρίστων παγίων ή τό 59% των παραγωγικών (άκαθάριστα πάγια + stocks) κεφαλαίων τους χρηματοδοτήθηκαν από έσω-επιχειρηματικές πηγές. Η τραπεζική χρηματοδότηση κάλυψε μόλις τό 36% των συνολικών ή τό 16% των παραγωγικών κεφαλαίων,

ενώ τα υπόλοιπα ποσοστά (19% και 25% αντίστοιχα) κάλυψαν οι πιστώσεις προμηθευτών. Είναι χαρακτηριστικό, άλλωστε, ότι η χρηματοδότηση του 16% του παραγωγικού κεφαλαίου απορρόφησε μόνο το 33% της συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης προς τη βιομηχανία, ενώ το υπόλοιπο 67% χρησιμοποιήθηκε ουσιαστικά για χρηματοδότηση των πωλήσεων.

Τό ίδιο άποκαλυπτική είναι και η σύνθεση των έσω-έπιχειρησιακών πηγών χρηματοδότησης: άποσβέσεις 42%, παρακρατηθέντα κέρδη 23%, μετοχικά κεφάλαια 35%. Έχει υπολογιστεί ότι οι άποσβέσεις που πραγματοποιήθηκαν ξεπέρασαν εύρύτερα τις πραγματικές ανάγκες που προκύπτουν από την χρήση του εξοπλισμού και αποτέλεσαν πραγματική και άφρολόγητη πηγή χρηματοδότησης νέου κεφαλαίου. Τα παρακρατηθέντα και άφρολόγητα κέρδη αποτελούν το 58% των συνολικών καθαρών κερδών της περιόδου. Τέλος η αύξηση των μετοχικών κεφαλαίων πρέπει να άποδοθεί σε σημαντικό βαθμό στην άμεση συμμετοχή τόσο των ειδικών τραπεζών επενδύσεων όσο και των ξένων κεφαλαίων.

Σε τελευταία άνάλυση ή τάση των επιχειρήσεων αυτών να στηριχθούν σε άυτοχρηματοδότηση δέν είναι ένδειξη του δυναμισμού τους, όπως συμβαίνει με τις μεγάλες επιχειρήσεις των βιομηχανικών αναπτυγμένων χωρών. Είναι αντίθετα ένδειξη του συντηρητισμού της οικογενειακής παράδοσης της ελληνικής βιομηχανίας. Τό πέρασμα άπ' τη βιοτεχνία στη σύγχρονη βιομηχανία συνεπάγεται άναμφισβήτητα κάποια δυναμική της όποιας, ώστόσο, τά όρια γρήγορα περιορίζονται στο βαθμό που δέν έξασθενίζουν σε παραδοσιακές μορφές ιδιοκτησίας.

6. Κίνητρα

Οι παραπάνω έξελίξεις προσδιορίστηκαν φυσικά και άπό την πολιτική κινήτρων που άσκησε τό ελληνικό κράτος.

Στήν 26ετία 1953-78 23 νόμοι(!) διαμόρφωσαν ένα πολύπλοκο πλέγμα έμμεσων και «έπίπεδων» κινήτρων. Τό σύνολο των κινήτρων αυτών, που προβλέπει γενικά:

— Έπανεξαγωγές κεφαλαίων και κερδών για τις επενδύσεις διεθνών κεφαλαίων.

— Άδασμολόγητη είσαγωγή κεφαλαιουχικού έξοπλισμού

— Άύξημένα ποσοστά άποσβέσεων

— Δημιουργία άφρολόγητου άποθεματικού άπό τά κέρδη

— Έπιδότηση έξαγομένων προϊόντων...

δέν διαφοροποιείται παρά μόνο ως προς την προέλευση των κεφαλαίων (άποβλέποντας στην προσέλευση ξένων κεφαλαίων) και ως προς τόν προορισμό της παραγωγής (άποβλέποντας στην προώθηση των έξαγωγών).

Σχετικά πρόσφατα θεσπίζονται και περιφερειακά κριτήρια άποβλέποντας στην άποκέντρωση της βιομηχανικής δραστηριότητας. Ειδικότερα ό πολυσυζητημένος νόμος 849/78 είσαγει νέα κίνητρα που έκτός άπό τά άφρολόγητα άποθεματικά και τις πρόσθετες άποσβέσεις, έπιτρέπουν τη χορήγηση άτόκων δανείων και την έπιδότηση έπιτοκίων. Ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια συνδυασμού των περιφερειακών με κλαδικά κριτήρια. Έτσι, έκτός άπό τό διαχωρισμό της χώρας σε 5 περιφέρειες με την πράξη 40/79 οι βιομηχανίες διακρίνονται σε 3 κατηγορίες: ύψηλης, μέσης και χαμηλής ένισχύσεως. Η κλιμάκωση όμως των παρεχομένων κινήτρων είναι πολύ εύρύτερη με βάση περιφερειακά κριτήρια παρά με κλαδικά, προδιαγράφοντας έτσι τά

άποτελέσματα. Πράγματι, μέχρι τά μέσα του 1980 οι επενδύσεις που υπάγονται στο νόμο 849 πραγματοποιούνται κατά 90% στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της χώρας, τό 53% όμως άπό αυτές άφορούν πάλι ύφαντουργικά προϊόντα ή προϊόντα άπό μέταλλο (63% μαζί με προϊόντα άπό μη μεταλλικά όρυκτά).

Ό νέος νόμος που κυοφορείται είσαγει μιά καινοτομία Όριστικοποιεί δηλαδή τόν προσανατολισμό προς τά άμεσα κίνητρα με τη χορήγηση δωρεάν κεφαλαίων σε ποσοστό έπί της επένδυσης που κλιμακώνεται άνάλογα με την περιοχή (τρεις περιφέρειες τώρα) και τόν κλάδο (όπως και στον 849). Η άμεση παροχή δωρεάν κεφαλαίων και γενικότερα τά άμεσα κίνητρα, άποτελούν ισχυρό όπλο στα χέρια του κράτους ποί έπιτρέπει και την πραγματοποίηση της επένδυσης και τόν κλαδικό ή τεχνολογικό προσανατολισμό της. Καί στο νέο όμως νόμο ενώ μεταξύ των περιοχών υπάρχει διαφορά στο ποσοστό έπιχορηγήσεως μέχρι και 20%, μεταξύ των κατηγοριών βιομηχανίας ή διαφορά είναι μόλις 5%, γεγονός που έπιτρέπει άπαισιόδοξες προβλέψεις για την αύριανή κλαδική διάθρωση της ελληνικής βιομηχανίας. Άλλωστε, άπό τις ιδιωτικές επενδύσεις που ήταν «έν έξελίξει» (περίπου 25 δις. δρχ.) τόν Ιούνιο του 1980, όπως άνακοίνωσε τότε ό Έπουργός Συντονισμού, τό 50% περίπου άφορούσε σε τσιμέντα (60% μαζί με τά ύφαντουργικά).

Η άπουσία όμως βιομηχανικής στρατηγικής άποδεικνύεται και άπό την άνυπαρξία κριτηρίων σχετικών με τό μέγεθος και την τεχνολογική συγκρότηση των επιχειρήσεων. Τό καιριο και άναγνωρισμένο άπό όλους πρόβλημα των συγχωνεύσεων ή συνεταιρισμού των μικρών ελληνικών επιχειρήσεων παραμένει λόγος κενός. Άντίθετα τά κίνητρα προσανατολίζονται στις μικρές επιχειρήσεις και έννοούν την άναπαραγωγή τους. Είναι έτσι χαρακτηριστικό ότι ό νέος νόμος:

— Καθορίζει κατώτατο όριο έπιχορηγούμενης επένδυσης 5 έκ. δρχ. (άπό 20 έκ. δρχ. στην άρχική του έκδοση) όσο δηλαδή κοστίζει ένα διαμέρισμα 5 δωματίων!

— Καθορίζει άνώτατο όριο: 5 έκ. δρχ. άνά δημιουργούμενη θέση άπασχολήσεως άποκλείοντας έτσι τις βιομηχανίες έντάσεως κεφαλαίου και τεχνολογίας που ύπερβαίνουν τό όριο αυτό (για τά πετροχημικά π.χ. είναι 30 έκ. δρχ. περίπου άνα δημιουργούμενη θέση).

— Δέν προβλέπει κλιμάκωση των υπόλοιπων κινήτρων (έπιδότηση έπιτοκίου, πρόσθετες άποσβέσεις, άφρολόγητες κρατήσεις) άνάλογα με τό είδος της βιομηχανίας, παρά μόνο άνάλογα με την περιφέρεια.

— Έπιχορηγεί τις επενδύσεις για την άνάπτυξη τεχνολογικής έρευνας άνεξάρτητα μεγέθους της έπιχείρησης, καθορίζοντας μάλιστα άνώτατα όρια επένδυσης και έξειδικευμένων έπιστημόνων. Έτσι, όχι μόνο δέν προωθεί αλλά σχεδόν άποκλείει την συγκρότηση κλαδικών κέντρων τεχνολογικής έρευνας με δυνατοτητες σχεδιασμού pilot-plans...

III. Διεθνείς έξελίξεις στο βιομηχανικό τομέα

1. Η κοινοτική βιομηχανία και ή κρίση.

Η κοινοτική βιομηχανία πλήττεται ιδιαίτερα άπό την κρίση

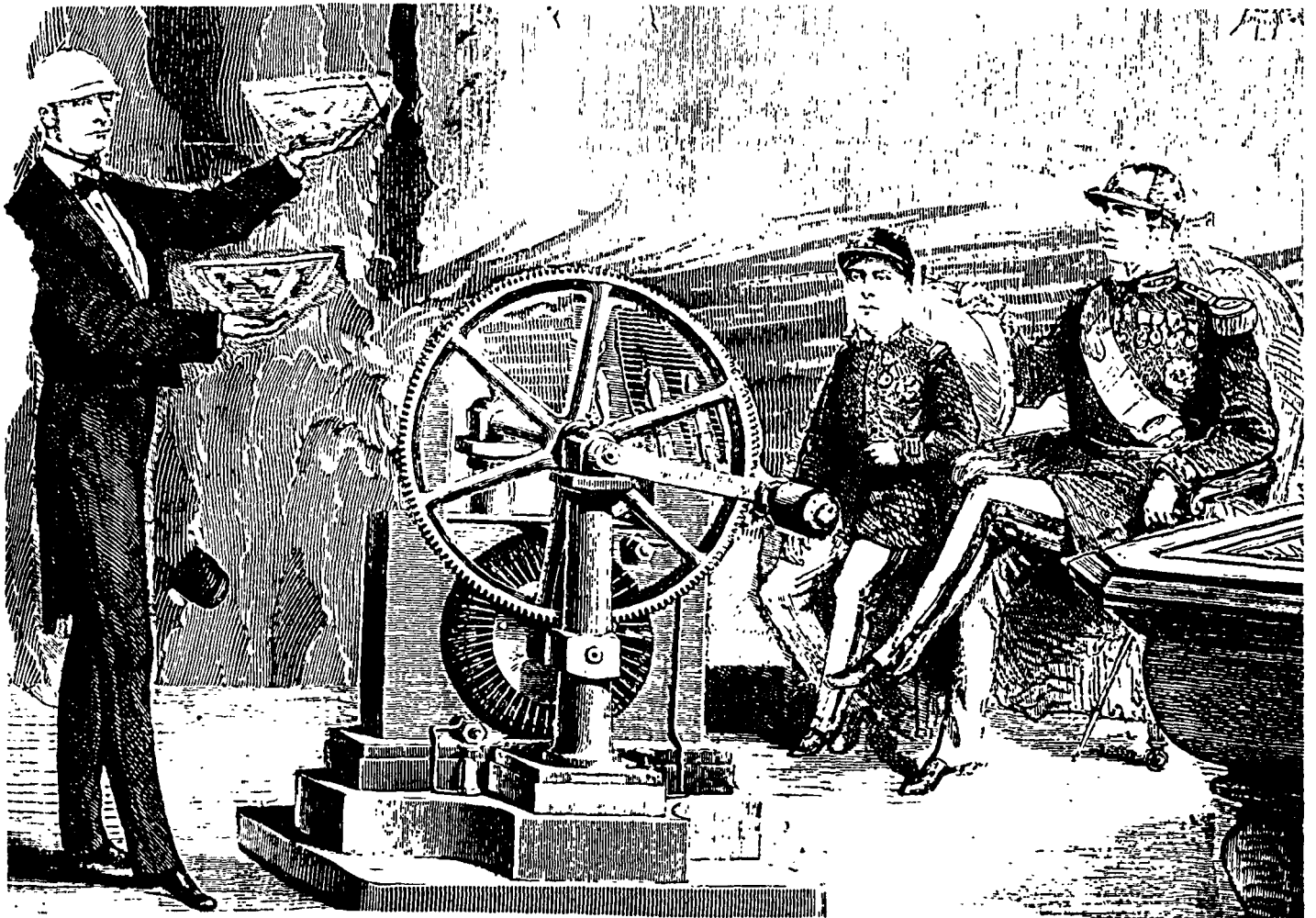
ση. Ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής των χωρών της ΕΟΚ, έπεσε στην πενταετία 1973-78 στο 1,4% από 6,3% που ήταν στη δεκαετία 1963-73, ενώ η ανεργία που ποτέ δεν ξεπέρασε το 1,5% του ενεργού πληθυσμού στην περίοδο 1961-65, έφθασε το 2,5 το 1973 και σήμερα ξεπερνάει το 6% με τάση να φθάσει το 8% στο τέλος του 1981.

Η πτώση της βιομηχανικής παραγωγής, ή ανεργία, ο πληθωρισμός και ή παγκόσμια νομοματική αστάθεια, που μεταφράζεται σε διακυμάνσεις των τιμών του συναλλάγματος που αποθαρρύνουν τις παραγωγικές επενδύσεις και ένθαρρύνουν την κερδοσκοπία, αποτελούν τά πιο εμφανή σημάδια μιάς κρίσης από την οποία δεν γλίτωσε καμία χώρα της ΕΟΚ.

Ταυτόχρονα ή κοινοτική βιομηχανία αντιμετώπιζει έναν έντονο διεθνή ανταγωνισμό από έναν ολο κι αυξανόμενο αριθμό χωρών του Τρίτου Κόσμου, που έχουν πρόσφατα έκβιομηχανιστεί και μεταβληθεί σε παραγωγούς και εξαγωγείς καταγεγρασμένων προϊόντων. Έτσι ή ύφεση αυτή, ή πιο σοβαρή μεταπολεμικά, συνοδεύεται με απώλεια της ανταγωνιστικότητας όρισμένων βιομηχανιών της ΕΟΚ, από ή στιγμή που ή Ιαπωνία και όρισμένες χώρες του Τρίτου Κόσμου όπως ή Νότιος Κορέα, ή Ταϊβάν, τό Χόγκ-Κόγκ, ή Σιγκαπούρη και ή Βραζι-

λία μπήκαν στη διεθνή σκηνή με πιο σύγχρονο και αποτελεσματικό μηχανικό έξοπλισμό και με πολύ χαμηλότερα ήμερομισθια, που τους επιτρέπουν να παράγουν σε τιμές πολύ χαμηλότερες από τις κοινοτικές. Ο χάλυβας, τά ναυπηγεία, οί βιομηχανίες των ειδών ένδύσεως και ύποδήσεως, ή κλωστοϋφαντουργία είναι τομείς που θίγονται άμεσα. Αναλυτικότερα, στη βιομηχανία χάλυβα από τους 700.000 εργάτες των χαλυβουργείων των χωρών της ΕΟΚ, ένας στους έπτά κινδυνεύει σήμερα να χάσει ή δουλειά του. Άλλοι 100.000 εργάτες έχουν ήδη χάσει ή δουλειά τους από τό 1974. Αίτια αυτής της κατάστασης είναι ή είσοδος στη διεθνή αγορά νέων παραγωγών-χωρών, ή στασιμότητα της ζήτησης που όφείλεται στην παγκόσμια οικονομική ύφεση και ή ακατάλληλη όργάνωση και διάρθρωση του κλάδου, όπου συνυπάρχουν πλεονασματικές παραγωγικές ικανότητες και παλιωμένος τεχνικός έξοπλισμός.

Στη ναυπηγική βιομηχανία, μεταξύ του 1960 και του 1975, ή κατάσταση μεταβλήθηκε ριζικά σε βάρος της κοινοτικής ναυπηγικής βιομηχανίας και υπέρ της γιαπωνέζικης. Έτσι τό 1975, τά γιαπωνέζικα ναυπηγεία κατείχαν τό 50% της παγκόσμιας αγοράς και ναυπηγεία της ΕΟΚ μόλις τό 22%, ενώ τό 1960 ή σχέση ήταν άκριβώς ή αντίστροφη. Στα ύποδήματα,

ανάμεσα στο 1972 και το 1977, η παραγωγή υποδημάτων έπεσε κατά 8% για το σύνολο της ΕΟΚ, ενώ η μείωση της παραγωγής ήταν ιδιαίτερα έντονη για τρεις χώρες: Ώλλανδία (-30%), Ίρλανδία (-36%) και Βέλγιο (-49%). Αιτία είναι η εισβολή υποδημάτων σε χαμηλές τιμές κύρια από τη Ν. Κορέα και την Ταϊβάν.

Πολλές από τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες *ύφασμάτων* και *ένδυμάτων*, που απασχολούν το 10% των μισθωτών εργαζομένων της ΕΟΚ, ανταπεξέρχονται δύσκολα στη στασιμότητα της εσωτερικής ζήτησης και στον ανταγωνισμό των χωρών ιδιαίτερα της Νοτιοανατολικής Ασίας, που διαθέτουν πιο σύγχρονες εγκαταστάσεις και πολύ χαμηλά ήμερομισθία. Τό 1977 για παράδειγμα, ό δείκτης ώρομισθίου στην κλωστούφαντουργία ήταν 5,4 στη Νότια Κορέα μέ 100 στο Βέλγιο. Στόν τομέα των συνθετικών ίνων ή κοινοτική βιομηχανία εμφανίζει πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα.

2. Ό νέος διεθνής καταμερισμός εργασίας και ή αλλαγή στό συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στις βιομηχανικές χώρες.

Ό είσοδος των νέων χωρών του Τρίτου Κόσμου στην παγκόσμια αγορά βιομηχανικών προϊόντων δέν είναι ή μοναδική αλλαγή στό διεθνή καταμερισμό εργασίας. Ένα έξισου σημαντικό φαινόμενο, για πολλούς σημαντικότερο, είναι ή απότομη μεταβολή της παγκόσμιας ζήτησης, που έκδηλώθηκε στό τέλη της δεκαετίας του '60. Ό παρακμή δηλαδή στις άναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες της Δύσης, κλάδων όπως ή μεταλλουργία, ή χημεία, τό καουτσούκ κλπ. και ή άνάδυση της ηλεκτρονικής βιομηχανίας, της τηλεματικής, της βιοχημείας και των νέων μορφών ενέργειας. Ίδιαίτερα ή ηλεκτρονική μπορεί να επιφέρει έντυπωσιακές αλλαγές, στην όργάνωση της εργασίας τόσο στην παραγωγή όσο και στις ύπηρεσίες. Αλλαγές, που ίσως άκόμα δέν μπορούμε να φανταστούμε και που οι οικονομικές και κοινωνικές τους επιπτώσεις θά είναι πολύ σημαντικές. Τό φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο στις ΗΠΑ, όπου είναι χαρακτηριστικό τό γεγονός ότι στην έτήσια κατάταξη των πεντακοσίων πρώτων άμερικανικών επιχειρήσεων τά τελευταία 30 χρόνια μόνο 262, παρέμειναν στη λίστα. Άπ' αυτές, οι εταιρείες πετρελαίου και οι μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες παραμένουν σταθερά έπικεφαλής. Όμως οι άλλοτε ψηλά στην κατάταξη βιομηχανίες καουτσούκ, τροφίμων, χημείας, χάλυβα κλπ. έμειναν πίσω, δίνοντας τη θέση τους στις βιομηχανίες ηλεκτρονικής πληροφοριακής άλλά και φαρμακευτικών προϊόντων. Δέν άποκλείεται λοιπόν καθόλου, να περνάμε σήμερα μιά μεταβατική φάση, προς μιά νέου τύπου άνάπτυξη, που θά στηρίζεται στις νέες μορφές ενέργειας, την ηλεκτρονική, την τηλεματική και τη βιοχημεία, όπως αντίστοιχα μέχρι τό 19ο αιώνα οι κύριοι κλάδοι που στήριζαν την άνάπτυξη ήταν ό άνθρακας, οι άτμομηχανές, ό σιδηρόδρομος και ή ύφαντουργία, ενώ στό δύο πρώτα τρίτα του 20ου αιώνα τη θέση τους πήραν τό πετρέλαιο, ή ηλεκτρομηχανική, τά αυτοκίνητα και ή χημεία.

Ένα τούτο σημαντικό φαινόμενο είναι ή αλλαγή στό συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στις βιομηχανίες της ΕΟΚ, των ΗΠΑ και της Ίαπωνίας.

Σέ γενικές γραμμές, από τη δεκαετία του '50, ή θέση της εγκαταστημένης στις ΗΠΑ βιομηχανίας δέν έπαψε να χειροτερεύει, ενώ αντίθετα ή Ίαπωνία πραγματοποίησε, στηριγμένη στην έξειδίκευση σε νέους κλάδους, μιά θεαματική βιομηχανική

ανάπτυξη που την έφερε από τό επίπεδο των λιγότερο άναπτυγμένων χωρών της ΕΟΚ (1963) σε πλεονεκτικότερη θέση από τις ΗΠΑ και τη Γερμανία (1978).

Έξάλλου ή κοινοτική βιομηχανία μείωσε συνολικά τη διαφορά που είχε από τις ΗΠΑ, και σήμερα σε πολλούς κλάδους είναι πιο προηγμένη άπ' αυτήν. Έπιπλέον οι πολυεθνικές εταιρείες, που πριν δέκα χρόνια ήταν συχνά άμερικανικής προέλευσης, σήμερα είναι όλο και πιο συχνά ευρωπαϊκές άλλά και γιαπωνέζικες και άραβικές. Έτσι, ενώ στό τέλος της δεκαετίας του '60 οι άμερικανικές εταιρείες κατέκλυζαν την Εύρωπη μέ έξαγορές και έπενδύσεις, σήμερα ή τάση έχει αντιστραφεί και είναι οι ευρωπαϊκές εταιρείες εκείνες που δημιουργούν νέες μονάδες ή άκόμα περισσότερες έξαγοράζουν όλοκληρες επιχειρήσεις ή τμήματά τους, που έχουν την έδρα τους στις ΗΠΑ, σε κλάδους που αρχίζουν από τά ηλεκτρονικά και φθάνουν στό τρόφιμα και στό ποτά.

3. Ό βιομηχανική πολιτική της ΕΟΚ

3.1. Ένα σύντομο ιστορικό

Ό άνάγκη μιάς κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής, δέν ήταν αυτονόητη την εποχή που ιδρύθηκε ή ΕΟΚ. Ό βιομηχανική πολιτική δέν ύπάρχει σαν έννοια μέσα στη Συνθήκη της Ρώμης, παρ' όλο που οι συνθήκες περί Ε.Κ.Α.Χ. και Εύρωτόμ, άποτελούν καθαρά κλαδικές βιομηχανικές πολιτικές, ενώ και ή ίδια ή συνθήκη της ΕΟΚ ρυθμίζει πρώτα άπ' όλα την κοινή αγορά βιομηχανικών προϊόντων. Τό γεγονός δέν είναι τυχαίο και έκφράζει τη φιλοσοφία του οικονομικού φιλελευθερισμού, που θεωρούσε ότι ή τελωνειακή ένωση θά έφερε από μόνη της τις άπαραίτητες για την όλοκλήρωση της ΕΟΚ και για την άντιμετώπιση του διεθνή ανταγωνισμού, όριζόντιες και κάθετες διαρθρωτικές αλλαγές στην κοινοτική βιομηχανία. Ό ίδια όμως πορεία των πραγμάτων άνατρέπει αυτή την άντίληψη. Διαπιστώνεται από την ίδια την Έπιτροπή της ΕΟΚ, ότι είναι άπαραίτητη ή χάραξη μιάς κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής για τρεις λόγους:

α) ή κατάργηση των δασμών και των προσοτικών περιορισμών δέν άρκούν για την όλοκλήρωση της κοινής αγοράς.

β) ή έλευθερία του έμπορίου και ή έλευθερία της εγκαταστάσεως δέν φέρνουν μόνες τους την άναδιάρθρωση της κοινοτικής βιομηχανίας, που είναι άπαραίτητη για την άντιμετώπιση του διεθνούς ανταγωνισμού.

γ) μέ την έκδήλωση της κρίσης άναπτύσσονται έντονες τάσεις προστατευτισμού από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών είτε γενικά είτε ειδικά για την ύποστήριξη συγκεκριμένων βιομηχανικών κλάδων, πράγμα που βάζει σε δοκιμασία τη λειτουργία της ΕΟΚ και κάνει άπαραίτητο ένα ουσιαστικό κοινοτικό συντονισμό στό βιομηχανικό τομέα. Άς σημειωθεί ότι ή προστατευτική αυτή επέμβαση γίνεται είτε φανερά μέ κλαδικές ή περιφερειακές δοήθειες είτε καλυμμένα μέ διάφορες έθνικές προδιαγραφές για την προστασία του καταναλωτή ή του περιβάλλοντος, που συγχρόνως προστατεύουν και την εγχώρια παραγωγή άπέναντι στό ξένα προϊόντα.

Τόν Μάρτιο του 1970, ή Εύρωπαϊκή Έπιτροπή, εισηγείται ένα ύπόμνημα στό Συμβούλιο των Ύπουργών για τη βιομηχα-

νική πολιτική της Κοινότητας και τον 'Οκτώβρη του 1972 ή Συνδιάσκεψη Κορυφής του Παρισιού, υιοθετεί το υπόμνημα της 'Επιτροπής, που θέτει τρεις πρώτες βάσεις για μία κοινοτική βιομηχανική πολιτική, που είναι: εξάλειψη τεχνικών εμποδίων, νομικών και φορολογικών φραγμών, υιοθέτηση καταστατικού ευρωπαϊκής ανώνυμης εταιρείας, πραγματικό άνοιγμα των αγορών του δημοσίου, αναδιάρθρωση των κλάδων που περνούν κρίση κάτω από παραδεκτές κοινωνικά συνθήκες, τήν προαγωγή σ' ευρωπαϊκή κλίμακα ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στους κλάδους προηγμένης τεχνολογίας, τή διατήρηση του θεμιτού ανταγωνισμού κλπ.

3.2. Τό περιεχόμενο της βιομηχανικής πολιτικής της ΕΟΚ.

Είναι φανερό, πώς τό περιεχόμενο της κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής δέν είναι κοινά αποδεκτό. Οί διάφορες κοινωνικές ομάδες, οί φορείς που τίες εκπροσωπούν και οί αντίστοιχες πολιτικές τάσεις δίνουν ή κάθε μία τό δικό τους περιεχόμενο μέ βάση τά ιδιαίτερα συμφέροντά τους και τίες πολιτικές επιλογές τους. Σχηματικά θά μπορούσε κανείς νά διακρίνει τρεις διαφορετικές τάσεις γύρω από τό περιεχόμενο της κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής.

3.2.1. 'Η νεοφιλελεύθερη τάση.

'Η πρώτη, που θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί «νεοφιλελεύθερη» θεωρεί πώς ή διαδικασία της αναδιάρθρωσης της βιομηχανίας είναι έργο των επιχειρήσεων και πώς οί δυνάμεις της αγοράς θά «κρίνουν» τελικά ποιές επιχειρήσεις θά επιβιώσουν και ποιές όχι, άσχετα από τό μέγεθος του κοινωνικού κόστους. Τό πρωταρχικό πρόβλημα είναι ή ανταγωνιστικότητα μέ κριτήρια κέρδους. Μία τέτοια αντίληψη, πέρα από τίες δραματικές κοινωνικές επιπτώσεις της, περιορίζει τή βιομηχανική πολιτική στη δημιουργία συνθηκών, που νά επιτρέπουν στίς επιχειρήσεις ν' αναλάβουν τήν ευθύνη των απαραίτητων προσαρμογών. Δέν έννοει μία πολιτική σ' επίπεδο κλάδων, παρά μόνο σ' εξααιρετικές περιπτώσεις και μέ συμπληρωματικό και μεταβατικό χαρακτήρα. 'Η Ένωση των Συνδέσμων Βιομηχανιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (UNICE), είναι χαρακτηριστικός έκφραστής αυτής της αντίληψης.

3.2.2. 'Η παρεμβατική τάση.

'Η δεύτερη αντίληψη, που θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί «παρεμβατική», υποστηρίζει σάν αναγκαία:

α) τήν πολιτική βιομηχανικών κλάδων για τήν αντιμετώπιση της κρίσης στους λεγόμενους προβληματικούς κλάδους της κοινοτικής βιομηχανίας.

β) τήν ένίσχυση των επενδύσεων ιδιαίτερα αυτών που συμβάλλουν στην ανάπτυξη νέων κλάδων και νέων μεθόδων τεχνικής και οργάνωσης (ηλεκτρονική, αεροναυπηγική, νέες μορφές ενέργειας, νέα μέσα μεταφορών κλπ.)

γ) τήν ορίζοντα βιομηχανική πολιτική

δ) ειδικά μέτρα για τίες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που φαίνεται νά έχουν τή δυνατότητα ν' απορροφήσουν ένα μέρος της ανεργίας.

Βέβαια και ή άποψη αυτή δέν πιστεύει πώς ή 'Επιτροπή της ΕΟΚ πρέπει νά προγραμματίσει τήν ανάπτυξη της βιομηχανίας, ούτε οί κλαδικές πολιτικές πρέπει νάναι μόνιμες

και για όλη τή βιομηχανία. 'Αντίθετα κι αυτή θεωρεί πώς βασικό μέλημα της 'Επιτροπής είναι ή δημιουργία του κατάλληλου οικονομικού περιβάλλοντος και ή ελευθερία του εμπορίου.

'Ομως, όταν υπάρχουν σήμερα στην Κοινότητα γερασμένες περιοχές, που δέν έχουν ανακαινίσει τήν παραγωγή τους δυναμικά, καθυστερημένες περιοχές, παραγωγικοί τομείς μέ πλεόνασμα παραγωγικού δυναμικού, δέν είναι δυνατόν παρά νά εγκαταλειφθούν οί γενικές θεωρίες γύρω από τούς νόμους της αγοράς, τή διεθνή ανταγωνιστικότητα και τίες ευθύνες των επιχειρηματιών και νά γίνουν δεκτές μερικές εξαιρέσεις και προσωρινές αλλαγές, ώστε νά ξεπεραστεί ή κρίση και νά επιτευχθεί ή άποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και ν' αντιμετωπισθεί ένα κύμα έξωτερικού ανταγωνισμού. 'Από μία τέτοια πιο ρεαλιστική λογική θεωρείται οτι εμπνέεται ή σημερινός έπίτροπος της ΕΟΚ για τή βιομηχανία Davignon.

3.2.3. 'Η τάση για μία ένεργητική βιομηχανική στρατηγική μέ κοινωνικό περιεχόμενο.

'Η τάση αυτή, που υποστηρίζεται από τίες προοδευτικές δυνάμεις μέσα στην ΕΟΚ, αποδέχεται πολλά από τά μέτρα της παρεμβατικής πολιτικής. Τους δίνει όμως έντελώς διαφορετικό περιεχόμενο και πολιτικό περιεχόμενο. Γενικότερα ή τάση αυτή, προβάλλει, από τή σκοπιά των εργαζομένων, μία άλλη όλοκληρωμένη σύλληψη της βιομηχανικής ανάπτυξης, μέ έντονο τό κοινωνικό στοιχείο. 'Η σύλληψη αυτή άμφισβητεί τά πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης που κυριάρχησαν μεταπολεμικά στο δυτικό κόσμο και όρίζει νέα κριτήρια περισσότερο ποιοτικά παρά ποσοτικά. Οί κλασσικοί ποσοτικοί δείκτες της ανάπτυξης παύουν νά θεωρούνται οτι διαθέτουν μία αυτόνομη και άπόλυτη κοινωνική αξία. Τό πολιτισμικό στοιχείο, ή ποιότητα της ζωής, τό δισυρμένο και νέο περιεχόμενο της έννοιας του κοινωνικού κόστους, τό στοιχείο της ανθρώπινης πρωτοδουλίας και ελευθερίας των εργαζομένων, υπεισέρχονται όλο και περισσότερο στή διαμόρφωση άσφαλέστερων και βαθύτερων κριτηρίων για μία βιομηχανική ανάπτυξη δημοκρατικά προγραμματισμένη και κοινωνικά έλεγχομένη από τούς ίδιους τούς εργαζόμενους.

'Η αναγκαία βιομηχανική αναδιάρθρωση, για τήν αντιμετώπιση του διεθνούς ανταγωνισμού, αντιμετωπίζεται μέ βασικό κριτήριο τό κοινωνικό της κόστος. Μέ ανάλογα κριτήρια αντιμετωπίζεται ή ανάπτυξη και ή τρόπος εισαγωγής των νέων τεχνολογιών (ηλεκτρονική, αεροναυπηγική, νέες μορφές ενέργειας κλπ.) Βασική επίσης επιδίωξη της είναι ή άποφυγή του γιγαντισμού και της γραφειοκρατίας στην οργάνωση της παραγωγής και των υπηρεσιών, καθώς επίσης και ή συνδυασμός «οικονομικών κλίμακος» μέ νέου τύπου ευέλικτες και άποκεντρωμένες μικρές μονάδες παραγωγής έξοπλισμένες μέ προωθημένη τεχνολογία και αναπτυγμένο δίκτυο υπηρεσιών.

Τέλος, στο πλαίσιο αυτής της ένεργητικής βιομηχανικής στρατηγικής θ' αξιολογούνται και οί ξένες επενδύσεις και ανάλογα θά προσελκύονται ή θά απορρίπτονται.

3.3. Ποιά είναι ή πρόδος της κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής.

Κάτω από τό βάρος της κρίσης και του διεθνούς ανταγωνι-

ομού, ή Έπιτροπή της ΕΟΚ υιοθετεί, στά λόγια τουλάχιστον, μιά παρεμβατική πολιτική σέ κοινοτικό επίπεδο. Στην πράξη όμως, οί αντίστώσεις σέ μιά τέτοια κατεύθυνση είναι πολύ ισχυρές, οί υπαναχωρήσεις και οί αντιφάσεις μεγάλες. Έτσι από τίς τρεις κατευθύνσεις πού είχαν υιοθετηθεί, ή μεγαλύτερη πρόοδος έχει γίνει στην ολοκλήρωση της κοινής αγοράς παρά τίς αναπτυσσόμενες και υμμιμένες τάσεις προστατευτισμού. Πολύ λιγότερα έχουν γίνει στόν τομέα της όριζόντιας διαρθρωτικής πολιτικής, ένω οί κλαδικές πολιτικές προωθούνται βασικά σέ προβληματικούς κλάδους (χαλυβουργία, ναυπηγεία κλπ.) και μέ αρκετά προβλήματα στην εφαρμογή τους.

Πολλά προβλήματα μένον σήμερα άνοιχτά στό πεδίο της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης και της κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής. Άς καταγράψουμε μερικά:

— Πώς θά συνεχίσουν τά παραδοσιακά βιομηχανικά κράτη — χωρίς νά κατατύγουν σέ νέο-προστατευτισμό — νά παράγουν όρισμένα προϊόντα, πού παράγονται σήμερα οικονομικότερα από τά νέα βιομηχανικά κράτη;

— Πού θά βασιστεί ή αναδιάρθρωση της κοινοτικής βιομηχανίας; Στούς μηχανισμούς της αγοράς ή στά πλαίσια ένός λίγο-πολύ αναγκαστικού προγραμματισμού;

— Ποιός θά πληρώσει τό κόστος της αναδιάρθρωσης;

— Μπορεί ή αναδιάρθρωση νά γίνει σέ έθνικά επίπεδα ή πρέπει νά γίνει σέ κοινοτικό επίπεδο;

— Σέ ποιά κατεύθυνση θά κινηθεί ό συσχετισμός δυνάμεων άνάμεσα στίς βιομηχανικές χώρες;

— Ποιές θά είναι οί οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της εισαγωγής νέων τεχνολογιών;

Όλα αυτά τά νέα έρωτήματα ζητούν νέες άπαντήσεις και άποτελούν άντικείμενα της κοινοτικής βιομηχανικής πολιτικής.

Θάταν κοινοτυπία νά τονιστεί πώς ή κατεύθυνση και τό περιεχόμενο της βιομηχανικής πολιτικής της ΕΟΚ είναι άποτέλεσμα συγκεκριμένου συσχετισμού κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων και πώς τό θέμα άποτελεί ένα πεδίο πάλης άνοιχτό στην παρέμβαση του εργατικού κινήματος και των προοδευτικών δυνάμεων μέσα στην ΕΟΚ.

IV. Συμπεράσματα - προτάσεις

1. Η έλληνική βιομηχανία του 1980 δέν έχει καμιά σχέση μέ τη βιομηχανία του 1960. Πρόκειται για μιά άλλη βιομηχανία μέ καθαρά καπιταλιστική βάση, μέ τά δικά της προβλήματα και τίς δικές της άπαντήσεις.

2. Η άπάντηση της έλληνικής βιομηχανίας στην παγκόσμια οικονομική κρίση είναι άμυντική, συντηρητική και κοντόφθαλμη. Ο χείμαρρος των μικρομεσαίων καπιταλιστικών εταιρειών και ό προσανατολισμός τους πρός τους άνανεωμένους και έξωστρεφείς τώρα παραδοσιακούς κλάδους (έντάσεως εργασίας) άσκησε ίσως έννοική επίδραση στό επίπεδο της άπασχόλησης και των έξωτερικών συναλλαγών της χώρας. Μακροπρόθεσμα όμως, στά πλαίσια μιάς διαγραφόμενης νέας διεθνούς κατανομής της εργασίας και της ένταξης μας στην ΕΟΚ, ή έξακολούθηση των τάσεων αυτών ύποσκάπει την έσωτερική συνοχή και τη διεθνή θέση και της βιομηχανίας και της συνολικής έλληνικής οικονομίας. Στούς άντίστοιχους κλάδους στίς χώρες της ΕΟΚ επιδιώκεται άντίθετα ή συγχώνευση των

μονάδων, ή σταθεροποίηση της παραγωγής μέ παράλληλη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και ή άναβάθμιση του τεχνολογικού περιεχομένου των προϊόντων (όχι θαμβακερά νήματα αλλά σειρά θαμβακερών προϊόντων. Παράλληλα προωθούνται νέοι κλάδοι (πυρηνικά, άεροναυπηγική, ηλεκτρονικά...), και γενικότερα, καταμερισμός της εργασίας σέ κοινοτικό επίπεδο. Και θά είμαστε έντελώς άνέτοιμοι σά χώρα νά επωφεληθούμε άπ' τόν καταμερισμό αυτό.

3. Μέ δεδομένα τά συμφέροντα και την τακτική του ξένου διεθνούς κεφαλαίου, ή κύρια εϋθύνη της κατάστασης πού έχει διαμορφωθεί βαρύνει τό έλληνικό έγχώριο και διεθνές κεφάλαιο. Πολύ περισσότερο πού δέν έκμεταλλεύτηκε τό κενό πού άφήνει ή σχετική συρρίκνωση του πρώτου. Και όμως οί προϋποθέσεις μιάς πύο θαρραλέας και διορατικής προοπτικής ύπηρεξαν και ύπάρχουν.

4. Τό κράτος δοθήθηκε στην άναπαραγωγή του παραδοσιακού συντηρητισμού του Έλληνα βιομήχανου περιορίζοντας τό ρόλο του στην παθητική έπικύρωση προκαθορισμένων έπιλογών. Κι όμως ή άλλαγή πορείας έπείγει. Ο κίνδυνος της άνεργίας πού θά προκύψει άπ' την αναδιάρθρωση των δομών της έλληνικής βιομηχανίας και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας δέν μπορεί νά λειτουργήσει άνασταλτικά. Άλλωστε τό αίτημα της μείωσης του χρόνου εργασίας είναι ώριμο και έφικτό. Όπως ώριμο είναι και τό αίτημα της χρησιμοποίησης άνεργου δυναμικού για την παραγωγή κοινωνικών υπηρεσιών σύγχρονων προδιαγραφών (κι όχι τύπου ΙΚΑ, ΕΑΣ, ΟΣΕ, ΟΑΠ, ΕΕΥ...).

5. Άν όμως οί «άρχοντες» του τόπου δέν θέλουν ή δέν μπορούν νά ένηλικιωθούν κάποιοι άλλοι πρέπει νά τους πείσουν ή νά τους ύποκαταστήσουν. Θάταν κρίμα ν' άναγνωρίσουν τελεσίδικα οί εργαζόμενοι στούς εργοδότες έκτός από τη νομική και την ούσιαστική ιδιοκτησία του παραγωγικού δυναμικού της χώρας. Είναι καιρός ίσως έκτός άπ' την άναγκαία προστασία των πραγματικών εισοδημάτων τους νά διεκδικήσουν τόν έλεγχο της δραστηριότητας της εργοδοσίας.

Η σημερινή χωρίς προοπτικές συμπεριφορά της τελευταίας διακινδυνεύει τά πεπρωμένα όλων μας. Μας οδηγεί στην ΕΟΚ σάν άξιους έλεημοσύνης και προστασίας φτωχούς συγγενείς και όχι σάν υπεύθυνους και φιλόδοξους ισότιμους έταίρους. Στη σημερινή συγκυρία του έλληνικού καπιταλισμού ή ύπόθεση της άλλαγής δέν είναι ύπόθεση λενταρισμών και καταστροφολογικής άναμονής, αλλά νηφάλιας ύπόδειξης των πραγματικών δυνατοτήτων μας και διεκδίκησης των άναγκαίων όρων για την ύλοποίηση μιάς διαφορετικής αναπτυξιακής προοπτικής πολιτικά προσδιορισμένης, οικονομικά προγραμματισμένης και κοινωνικά έλεγχόμενης.